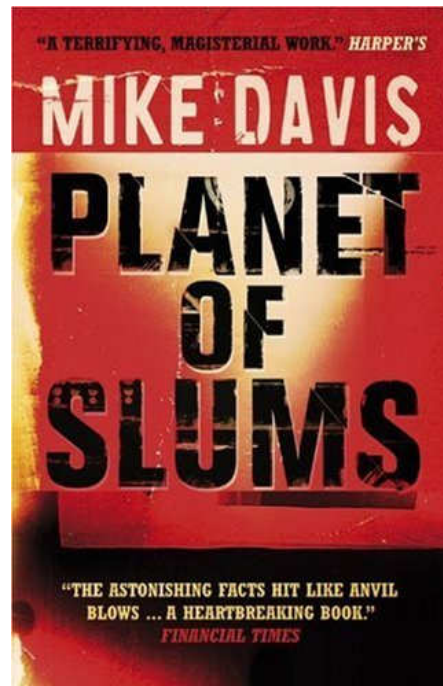

Book Review: Planet of Slums by Mike Davis

ณัฐวุฒิ อัสวโกวิทวงศ์

Nattawut Usavagovitwong

หนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนต่อยอดจากจุดเริ่มต้นในบทความชื่อเดียวกันที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสาร New Left Review ฉบับที่ 26 ในปี 2004 ไมค์ เดวิส ได้ฉายภาพให้เห็นปรากฏการณ์ที่ประชากรทั่วโลกมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้น และจะอาศัยอยู่ในเมืองมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาเมืองที่เป็นไปแบบไม่เท่าเทียมของเมืองต่างๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาในละตินอเมริกา แอฟริกา เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กำลังประสบปัญหาด้านที่อยู่อาศัยที่นับวันจะมีผู้คนอาศัยอยู่ในสลัมและการตั้งถิ่นฐานแบบไม่เป็นทางการ (Informal sector) เพิ่มมากขึ้น ผู้แตงนำเสนอปรากฏการณ์สลัมผ่านการทบทวนวรรณกรรมขนาดยาว จากข้อมูลทุติยภูมิกว่า 200 ชิ้นโดยสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของสลัมจากที่ต่างๆ ทางกายภาพและนิเวศวิทยา (บทที่ 6) มิติสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องกับสลัมและสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดสลัม (บทที่ 2, 5) การจัดการเพื่อแก้ปัญหาสลัมที่เกิดขึ้นในที่ต่างๆ ทั่วทุกมุมโลก (บทที่ 3,4)

คำถามที่ว่าทำไมในขณะที่การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีแนวโน้มที่จะอยู่ในเมืองมากขึ้น กลับทำให้คนเหล่านี้อาศัยอยู่ในสลัมแทนที่จะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี น่าจะเป็นใจความหลักของหนังสือเล่มนี้ ผู้แตงนำเสนอ (หรือฉายซ้ำ) สถานการณ์ที่เป็นอยู่ซึ่งตรงกันข้ามกับความพยายามแก้ปัญหาสลัมที่มีมากกว่าสามทศวรรษ โดยชี้ชวนให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างสังคม-เศรษฐกิจ-การเมืองของประเทศกำลังพัฒนา อาทิ ความไม่เป็นธรรมในการถือครองที่ดิน การขยายตัวอย่างตะกละของทุนนิยมที่ทวีความรุนแรง และปัญหาเชิงสังคมวิทยาของคนจนที่ต้องพึ่งพิงผู้มีอำนาจ ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามในการแก้ปัญหาทั้งด้วยวิธีที่กำปั้นทุบดินอย่างที่สุด เช่น การไล่รื้อ (น. 102-3) หรือการ

แก้ปัญหาผ่านโครงสร้างรัฐด้วยการออกโครงการที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อย ตลอดจนถึงการแก้ปัญหาผ่านองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ (NGOs) โดยแนวทางเหล่านี้ในท้ายที่สุดก็ไม่สามารถทำให้สลัมหมดไปหรือลดน้อยลงได้เลย การไล่อื่นนั้นไม่เพียงแต่ไม่ช่วยแก้ปัญหา กลับทำให้เกิดความแตกแยกอย่างรุนแรงในหลายๆ สังคม โครงการที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยในท้ายที่สุดได้ถูกแทนที่โดยนักเก็งกำไร เพื่อให้เกิดการเช่าช่วงและจวดยประโยชน์จากการอุดหนุนจากรัฐ (Subsidy) โดยท้ายสุดคนจนที่แท้จริงก็กลับไปอยู่ในสลัมเช่นเดิม หรือแม้แต่การเข้ามาพัฒนาของ NGOs ก็ถูกครอบงำโดยเจ้าของเงิน (Donors) และตัวองค์กรเองที่เรียกว่า “Soft imperialism” (น. 75) ในระดับมหภาค ผู้แต่งได้วิพากษ์วิจารณ์ความพยายามแก้ปัญหาโดยการออกโครงการในการ “ปรับโครงสร้าง” หรือที่เรียกว่า Structural Adjustment Programmes (SAPs) โดยองค์กรที่เกิดขึ้นภายหลังสนธิสัญญาวอชิงตัน (Washington Consensus) อย่างเช่น World Bank และ IMF ที่พยายามสร้างภาพและส่งเสริมการแก้ปัญหาโดยสนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบไม่เป็นทางการ (Informal economic sector) ที่ท้ายสุดแล้วไม่อาจยกระดับความเป็นอยู่ของคนจนขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนได้

ความพยายามในการสังเคราะห์ภาพอันน่าสะพรึงกลัวของการมีอยู่ของสลัมทั่วโลก ผ่านการเลือกสรรปรากฏการณ์ต่างๆ อย่างจงใจ ซึ่งโดยนัยแล้วคือการสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างสังคมที่ไม่เสมอภาค อันปรากฏตลอดของหนังสือเล่มนี้ ไม่ว่าจะเป็นการหยิบยกประเด็นเรื่อง ปัญหาที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำของรายได้ (Gated community¹), การสมททานความคิดที่ว่าสลัมคือความเสื่อมโทรมที่ไม่น่ามอง (City beautification), หรือแม้แต่การเป็นผู้ถูกกระทำและเอาตัวเอาเปรียบจากผู้มีอำนาจมากกว่าในถิ่นที่อยู่อาศัยเองก็ตาม (Invisible renters) เหล่านี้ได้ตั้งคำถามชุดใหญ่ต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ, NGOs, และองค์กรระหว่างประเทศให้ทบทวนบทบาทและความพยายามในการแก้ไขปัญหาลักษณะนี้

ปัญหาใหญ่ของหนังสือเล่มนี้คือการที่ผู้แต่งไม่ได้เสนอทางออกอะไรไว้ในกรณีปัญหาดังกล่าว นอกจากการเลือกมองในด้านที่ล้มเหลวของการแก้ปัญหาสลัม และถึงขั้นดิศเครดิความพยายามในหลายมาตรการในการแก้ปัญหา โดยที่เกี่ยวข้องการภาค NGOs นั้น David Satterthwaite ได้ตอบโต้หนังสือเล่มนี้และ ไมค์ เดวิส ไว้ว่า “แค่เพียงคำวิจารณ์ต่อ NGO ท้องถิ่น (ไม่ว่าจะชอบธรรมหรือไม่) ก็สามารถก่อให้เกิดความเสียหาย/ทำลายชื่อเสียงขององค์กรเหล่านี้ทั้งที่ได้ทำงานอย่างหนักในตลอดหลายปีที่ผ่านมา”² (แปลโดยผู้เขียน) อีกทั้งหนังสือเล่มนี้ยังมีจุดอ่อนที่ใช้เพียงการปะติดปะต่อของข้อมูล (ที่ถูกนำเสนอเพียงด้านลบ) จากเอกสารอื่นๆ ในลักษณะข้ามเวลาและบริบททั้งที่ปรากฏการณ์เหล่านั้นไม่ได้ต่อเนื่องกัน อีกทั้งยังขาดการนำเสนอข้อมูลภาคสนาม (Firsthand information) ที่ได้มาจากตัวผู้แต่งเอง และข้อมูลเชิงลึกที่รอบด้านของกรณีศึกษาต่างๆ ซึ่งการเลือกมุมมองการเขียนแบบ Bird eye view ขนาดใหญ่ เช่นนี้ย่อมมองไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงระดับจุลภาค โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นที่ส่งผลในแง่บวกของความพยายามที่ผู้แต่งกล่าวโจมตี

¹ Gated Community เป็นคำที่ใช้อธิบายเมืองที่กำแพงของเมืองเต็มไปด้วยรั้ว (Gate) อันสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมที่ไม่เท่าเทียมอย่างรุนแรง โดยเฉพาะช่องว่างรายได้ รั้วจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้กีดกันคนรายออกจากคนจนที่ชัดเจน ดู Webster, Christ (2001) “Gated Cities of Tomorrow” *Town Planning Review* 72(2): 149-170

² “Just one well-circulated criticism of local NGO (whether fair or not) can damage or destroy their reputation – and undermine years or decades of hard work” ใน Satterthwaite, David (2006) “Book Review: Planet of Slums by Mike Davis and Shadow Cities by Robert Neuwirth” *Environment and Urbanization* 18(2): 545

อย่างไรก็ตาม คุณูปการและความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะเป็นแหล่งข้อมูลชั้นดีที่รวบรวมงานศึกษาที่เกี่ยวข้องด้านสลัมและความยากจนในหลากหลายมิติและบริบททั่วโลก ตลอดจนจนการสะท้อนให้ตระหนักว่าปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงมากขึ้นและรื้อวนปะทุในอนาคตไม่ไกลนี้ นอกเหนือไปจากนั้นแล้วหนังสือเล่มนี้คือความพยายามที่จะบอกแก่เราเพียงแค่ว่าอะไรคือปัจจัยเดียวเท่านั้น คือปัจจัยที่เป็นคำโปรยเริ่มต้นในบทที่ 5 ตามที่ Gita Verma ได้เขียนไว้ว่า “ปัญหาสลัมในเมืองดูเหมือนว่าจะไม่ได้มาจากปัญหาความยากจน แต่มาจากความร่ำรวยต่างหาก”³(น. 95; แปลโดยผู้เขียน) ผ่านกรอบการมองปัญหาจากความไม่เสมอภาค/เท่าเทียมของสังคมที่แฝงกลิ่นอายในชนบ Marxist แต่เพียงอย่างเดียว โดยที่เรายังคงมีขอบเขตต่อทิศทางที่ควรจะเป็น/ทำ ว่าเราจะอยู่กับสิ่งนี้อย่างไร ทั้งในหนทางอันใกล้และอันไกล

พิมพ์ครั้งแรกใน ญัฐดุณี อัสวโกวิทวงศ์ (2551) บทวิจารณ์หนังสือ, “Planet of Slums by Mike Davis” [art4d](#), #151, สิงหาคม, หน้า 104-5

³

The roots cause of urban slumming seems to lie not in urban poverty, but in urban wealth.